

**De Vrienden van
de Plantentuin Gent**

Algemene Vergadering 2012

De Vrienden van de Plantentuin Gent

Driemaandelijks tijdschrift

Jaargang 32 - nr. 1 - maart 2013

ISSN 0777 - 8821

Inhoud

Bestuur 2013	p. 2
Redactioneel	p. 3
Agenda 2013	p. 5
Plantentuin Universiteit Gent wordt Erkend Museum	p. 6
Looplijst Tropische Kas, Afdeling Amerika (2013 - 03)	p. 10
Onbekend maakt onbemind: S17 = Tropica, deel 2 (Amerika)	p. 14
Colofon	p. 23
Viburnum (deel 1)	p. 24
Flora en antennes in de Gulke Putten	p. 35
Het opmerkelijke verhaal van Cyclanthus, of: Een verdubbeling van het aantal soorten	p. 39
Plant van de maand (maart 2013) = Laurus nobilis	p. 43
Lidgeld 2013	p. 52
Aktiviteiten	
Leupegem 1 mei 2013	p. 38
Erfgoeddag	p. 45
Een eredoctoraat voor Sara Oldfield!	P. 47
Fascination of Plants Day	p. 48
Bezoek aan het Geuzenkerkhof. Of: over mensen en planten in de Westerbegraafplaats	p. 49
Bezoek aan dé bessentuin te Zomergem	p. 50

Bestuur 2013

Voorzitter

Paul Goetghebeur
Ledeganckstraat 35, 9000 Gent
tel. 09-264 5055
fax 09-264 5073
Paul.Goetghebeur@telenet.be

Secretaris

Ferdinand Cobbaut
Fuchsiastraat 105, 9000 Gent
tel. 0497-848882
Ferdinand.cobbaut@advalvas.be

Penningmeester

Léonard Cobbaut
Willy Maststraat 51, 9032 Wondelgem

Leden,

Harald Evrard, 9050 Gentbrugge
Cyrilla Gillis, 9940 Evergem
Hilde Mortier, 9051 Sint-Denijs-Westrem
Karel Reusens, 9051 Sint-Denijs-Westrem
Frank Schautteet, 9000 Gent

Website

<http://www.plantentuin-gent.be> (Vrienden)
<http://www.plantentuin.ugent.be> (Plantentuin)

Bankrekening: IBAN- BE21 0011 1921 5403 / BIC- GEBA BE BB

De Plantentuin is open:

De tuin en de publieksskassen (Victoriakas, tropische kas en subtropische kas) zijn dagelijks gratis toegankelijk. Tijdens werkdagen kun je er terecht van 9 tot 16.30 u; op zaterdag, zon- en feestdagen van 9 tot 12 u.
De succulentenkas is open op zondagvoormiddag van 11 tot 12 u.

Leden ex officio

Prof. Dr. Paul Goetghebeur
Directeur, Plantentuin

Ing. Chantal Dugardin
Hortulana, Plantentuin
Ledeganckstraat 35
9000 Gent
tel. & fax: 09-264 5073
Chantal.Dugardin@UGent.be

Titelplaat: Viburnum farreri

Redactioneel,

Beste Vrienden, en andere zeer gewaardeerde lezers,

Zoals u op de omslag en op andere pagina's kan zien, dit is de start van jaargang 32 van ons tijdschrift en betekent 32 kaarsjes voor onze vereniging, of met andere woorden, we hebben een leeftijd bereikt waarop in de meeste gevallen de jaren van verstand zijn aangebroken.

Voor deze volgehouden inspanning zijn we onze talrijke leden, bestuursleden, gidsen, en andere vrijwilligers zeer dankbaar. Uw inzet heeft gemaakt dat de Plantentuin moeilijke en betere jaren heeft overleefd en versterkt uit de problemen is gekomen. Dank-u-wel !

Hoopvol kijken we uit naar de langverwachte en deugddoende lente met de eerste warme zonnestralen, en het zag er even naar uit dat Flora in aantocht was (met intensief gebruikte grasperken als bewijs). Blijkbaar moeten we toch nog een tijdje de kille noorderwind trotseren...

Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan een installatie in de nieuw aangelegde systematische collectie van de Eudicotylen, waarmee het hele terrein geautomatiseerd kan worden berekend. Voor onze tuiniers zal dit een grote werkbesparing betekenen, en zo kan hun werktijd ook meer efficiënt worden ingevuld naar het onderhouden en verbeteren van de collecties.

De gehele campus Ledeganck wordt nu in verschillende fasen én grondig gerenoveerd. Met ook belangrijke gevolgen voor de Plantentuin. Zo wordt de stookinstallatie (op stookolie) voor de serres omgebouwd naar een gasinstallatie, een complexe ombouw die naar we hopen de verwarming van enkele serres met uiterst waardevolle collecties zonder onderbreking zal laten doorgaan.

Een ander gevolg is de heraanleg en markering die zal aangebracht worden bij de luifel van het hoofdgebouw (de "derde fase"). Bij de afbraakwerken van de ontmanteling is een tijd geleden een brand ontstaan (kortlevend, zonder zware gevolgen), maar bij de ontruiming van het gebouw (mét grote groepen studenten) is vastgesteld dat deze uitgang voor een deel geblokkeerd werd door geparkeerde auto's. De brandweer heeft daar zeer serieuze opmerkingen over gemaakt, en die worden nu blijkbaar ook ernstig genomen.

Mag ik ook even uw aandacht vragen voor de Plant van de Maand, de Laurier, een nobele plant in alle opzichten. Een plant met een rijk verleden van interactie met menselijke samenlevingen, met een culinaire geschiedenis, met rituelen verbonden, een relict van lang vervlogen tijden toen Europa bedekt was door tropische wouden, en doorlopend tot in deze tijden waarbij jonge mensen hun eerste universitaire cyclus afsluiten als Bachelors !

We vinden in dit nummer een werkelijk prachtig stukje cultuurgeschiedenis over de mysterieuze achtergrond van de genusnaam *Viburnum*, van onze zeer gewaardeerde huisauteur Bernard Symoens. Voor dit genus heeft onze medewerker Jan De Langhe een identificatiesleutel gemaakt, on-line raadpleegbaar op de site van Arboretum Wespelaar (www.arboretumwespelaar.be).

Zo, we hopen dat u in dit nieuwe nummer opnieuw interessante en originele bijdragen zal vinden, waardoor uw belangstelling voor de planten en plantkunde in het algemeen wordt onderhouden of aangewakkerd.

Uw redacteur,
Paul Goetghebeur

Agenda 2013

April

Zo 7 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: "Lentegebeuren"
(zie p. 9)

Zo 21 Erfgoeddag (zie p. 45)

Mei

Woe 1 Leupegem 1 mei 2013 (zie p. 38)

Zo 5 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: Additieven om U te
gerieven (zie p. 37)

Woe-zo 8-12 7u Tuinreis Devon, Cornwall

Vr 17 Eredoctoraat Sara Oldfield (zie p. 47)

Za 18 Fascination of Plants Day (zie p. 48)

Juni

Zo 2 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: Rondleidinge in 't
gens dialect in den botanieken hof (zie p. 37)

Zo 30 14u Westerbegraafplaats (zie p. 49)

Juli

Zo 7 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: Eetbare bloemen

Zo 7 13.45 Bezoek Proeftuin Geens (zie p. 50)

Augustus

Zo 4 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: Planten uit Ameri-
ka

? Tuinen en rondvaart in Nord Pas de Calais

September

Zo 1 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: Van toendra tot
Tropisch regenwoud

? Wolfspuiten en Bruegelroute

Oktober

Zo 6 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: Planten die de we-
reld veranderden

Zo 13 Boomkwekerij Carlos Verhelst en museum Permeke

November

Zo 3 10u Gratis rondleiding in de Plantentuin: Naaktzadigen

December

Za 14 Algemene Vergadering

Plantentuin Universiteit Gent wordt Erkend Museum

De aanloop

Sinds enkele jaren werd vanuit de Plantentuin aandacht geschonken aan het Vlaamse Museumdecreet. Vooral nadat duidelijk was geworden dat zowel in Nederland, Duitsland en Oostenrijk diverse plantentuinen een erkenning hadden gekregen als museum, als erfgoeddrager.

Na het bestuderen van de kwaliteitseisen en voorwaarden kwamen we tot de conclusie dat onze Plantentuin eigenlijk zeer goed kan beantwoorden aan alle voorwaarden tot erkenning als museum. We hebben deze problematiek besproken op een vergadering van onze beroepsvereniging, de Vereniging van Botanische Tuinen en Arboreta (VBTA), waar we tot het besluit kwamen dat onze Plantentuin als testcase zou fungeren. En dus zijn we verder gegaan, en is de stap gezet naar een aanvraag tot erkenning. Onze hortulana Chantal Dugardin heeft hierbij een zeer essentiële rol gespeeld.

Na het indienen van onze aanvraag is vanuit het Ministerie van Cultuur een visitatiecommissie naar ons toe gestuurd, en een groot deel van die dag werden we serieus op de rooster gelegd. Op het einde van de dag hadden we beiden een onduidelijke indruk over de opinie van deze jury.

De erkenning

Begin juli werd door het Ministerie van Cultuur een persbericht uitgestuurd, waarin het goede nieuws kenbaar werd gemaakt. De tekst van dit persbericht is hieronder letterlijk weergegeven.

Hoeft het gezegd dat we heel fier zijn op deze erkenning ?

Dank aan alle tuiniers, vrijwilligers, en beleidspersonen aan de Universiteit Gent, die elk hun deel hebben bijgedragen aan dit mooie resultaat !

Negen nieuwe kwaliteitslabels voor erfgoedinstellingen

Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege kent aan het Stedelijk Museum Hoogstraten, de Plantentuin Universiteit Gent, het STAM, het Nationaal Visserijmuseum Oostduinkerke, het MAS, het Museum van Oudenaarde en de Vlaamse Ardennen, het Archief OCMW Gent, het Stadsarchief Waregem en het Stadsarchief Ieper een kwaliteitslabel toe. Met het label erkent de Vlaamse overheid sinds 1996 de kwaliteitsvolle werking van erfgoedinstellingen.

Naar het voorbeeld van andere Europese landen bestaan er basisvoorwaarden waaraan een professioneel museum, zowel klein als groot, moet voldoen. *“Maar in Vlaanderen gaan we nog een stap verder en kunnen naast musea ook culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken een kwaliteitslabel aanvragen. Hiermee gaan we internationaal voorop”*, zegt Vlaams minister van Cultuur Joke Schauvliege. Door het toekennen van kwaliteitslabels draagt de Vlaamse overheid bij tot een duurzame en kwaliteitsvolle cultureel-erfgoedwerking, die kadert binnen een integraal en geïntegreerd cultureel-erfgoedbeleid. De organisaties tonen met dit label aan dat ze hun verantwoordelijkheid als beheerder van het cultureel erfgoed ernstig nemen. Ze oefenen de vier basisfuncties (verzamelen, behouden en beheren, onderzoeken en beschikbaar stellen aan het publiek) op een evenwichtige wijze uit en geven garanties op het vlak van het management. Het label creëert ook mogelijkheden voor (internationale) bruiklenen, collectiemobiliteit en informatie-uitwisseling. In 2012 dienden 13 organisaties een aanvraag in voor een kwaliteitslabel. Minister Schauvliege kent aan negen organisaties nu een label toe:

Stedelijk Museum, Hoogstraten

Plantentuin Universiteit, Gent

STAM, Gent

Nationaal Visserijmuseum, Oostduinkerke

MAS, Antwerpen

Museum van Oudenaarde en de Vlaamse Ardennen, Oudenaarde

Archief OCMW Gent, Gent

Stadsarchief Waregem, Waregem

Stadsarchief, Ieper

Register van erkende collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties

De negen nieuwe 'gelabelde' organisaties worden opgenomen in het register van erkende collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties. In totaal zijn er nu 87 erkende collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties, waarvan 11 culturele archiefinstellingen, 8 erfgoedbibliotheken en 68 musea.

Gevolgen voor de werking van de Plantentuin

Deze erkenning betekent in ieder geval niet dat we nu op onze lauweren kunnen rusten. Vanuit de Erfgoedcel is er een blijvende aandacht en controle en opvolging van de werking van de erkende instellingen, met andere woorden : we zijn het aan onszelf en aan de maatschappij verplicht om het bereikte hoge niveau vol te houden, en als het kan nog wat te verbeteren.

De visitatiecommissie heeft ons bij de beoordeling inderdaad gewezen op enkele zwakke schakels of ontbrekende aandachtspunten in het beleid van de Plantentuin. Het is ons vast voornemen om hieraan te werken, en de erkenning als museum biedt hiervoor een perspectief.

Hierdoor komen we namelijk in aanmerking om een beroep te doen op project-subsidies, waarmee we onze publiekswerking en onze museale activiteiten meer in het algemeen kunnen uitbreiden.

In de voorbije maanden is reeds een dergelijke aanvraag voor een projectsubsidie voorbereid, er is samenwerking met andere instellingen op gang getrokken, we werken aan de uitvoering van een tentoonstelling.

Wanneer (of eerder : indien !) van deze aanvraag een concrete uitvoering mogelijk wordt, zullen we u, beste leden, verder op de hoogte houden, beloofd !

Dit alles moeten we zeker ook kaderen in een breder streven van een groot aantal universitaire collecties (inclusief de Plantentuin), die nu hun krachten bundelen om te komen tot één overkoepelend Gents Universitair Museum. Ook hierover zal ten gepaste tijde worden bericht, wanneer concrete gevolgen zichtbaar worden.

Paul Goetghebeur

Gratis rondleiding: Lentegebeuren!- zondag 7 april 2013 - 10 u

Net zoals met het herfstgebeuren ondergaan onze planten ook een ingrijpende verandering in de lente. Wat daglengte, warme zonnestralen enz. zoal niet teweegbrengen met onze planten. We besteden dus iets meer aandacht aan de buitencollecties vermits ze een grotere verandering ondergaan door onze seizoensinvloeden. Maar ook dierlijk leven komt in actie.

Gidsen: Cyrilla Gillis en Harald Evrard

Looplijst Tropische kas, afdeling Amerika (2013-03)

Tropica Amerika 300

010	V	Hevea brasiliensis	Euphorbiaceae
020	C	Dichorisandra thyrsiflora	Commelinaceae
040	C	Rivina humilis	Phytolaccaceae
045	V	Jatropha curcas	Euphorbiaceae
050	V	Bartlettina sordida	Asteraceae
060	C	Coccothrinax barbadensis	Arecaceae
070	C	Cardiospermum species	Sapindaceae
080	V	Eugenia brasiliensis	Myrtaceae
090	A	Aristolochia arborea	Aristolochiaceae
100	A	Brunfelsia americana	Solanaceae
110	V	Brunfelsia australis	Solanaceae
120	V	Phyllanthus virens	Phyllanthaceae
130	A	Heliconia latispatha	Heliconiaceae
140	V	Breynia disticha 'Roseopicta'	Phyllanthaceae
150	C	Brunfelsia uniflora	Solanaceae
160	C	Sabal mauritiiformis	Arecaceae
170	A	Heliconia bihai	Heliconiaceae
190	V	Malpighia coccigera	Malpighiaceae
200	V	Ptychosperma schefferi	Arecaceae
210	C	Heliconia pendula	Heliconiaceae
220	V	Peperomia obtusifolia	Piperaceae
230	C	Jacaranda acutifolia	Bignoniaceae
240	V	Zygia latifolia	Fabaceae
250	V	Zygia latifolia	Fabaceae
260	V	Zygia latifolia	Fabaceae
262	C	Piper cernuum	Piperaceae

265	C	Phyllanthus adianthoides	Phyllanthaceae
270	A	Heliconia tortuosa	Heliconiaceae
280	A	Heliconia metallica	Heliconiaceae
290	C	Cedrela odorata	Meliaceae
300	V	Manilkara zapota	Sapotaceae
310	V	Manilkara zapota	Sapotaceae
320	V	Eucharis grandiflora	Amaryllidaceae
330	C	Phyllanthus juglandifolius	Phyllanthaceae
340	C	Neomarica northiana	Iridaceae
350	A	Cedrela odorata	Meliaceae
370	A	Passiflora boenderi	Passifloraceae
380	C	Myrciaria cauliflora	Myrtaceae
390	A	Myrciaria cauliflora	Myrtaceae
400	V	Trichostigma peruvianum	Phytolaccaceae
410	A	Heliconia caribaea	Heliconiaceae
420	C	Hura crepitans	Euphorbiaceae
430	A	Piper aduncum	Piperaceae
440	V	Pachystachys coccinea	Acanthaceae
450	C	Clusia fluminensis	Clusiaceae
460	A	Chrysophyllum cainito	Sapotaceae
470	A	Aristolochia leuconeura	Aristolochiaceae
480	V	Myriocarpa longipes	Urticaceae
490	A	Phyllanthus juglandifolius	Phyllanthaceae
500	A	Genus species	Capparaceae
510	V	Rivina humilis	Phytolaccaceae
520	C	Brahea edulis	Arecaceae
530	C	Genus species	Capparaceae
540	V	Petiveria alliacea	Phytolaccaceae

Tropica Amerika 400

010	V	<i>Ilex paraguariensis</i>	Aquifoliaceae
020	V	<i>Manekia sydownii</i>	Piperaceae
030	V	<i>Dolichandra unguis-cati</i>	Bignoniaceae
040	V	<i>Triolena pustulata</i>	Melastomataceae
050	V	<i>Sideroxylon foetidissimum</i>	Sapotaceae
060	C	Genus species	Rubiaceae
070	V	<i>Annona cherimola</i>	Annonaceae
080	V	<i>Annona muricata</i>	Annonaceae
090	C	<i>Annona reticulata</i>	Annonaceae
110	V	<i>Jacquinia aculeata</i>	Primulaceae
120	V	<i>Psidium densicomum</i>	Myrtaceae
130	C	<i>Brunellia costaricensis</i>	Brunelliaceae
140	C	<i>Drymonia serrulata</i>	Gesneriaceae
150	A	<i>Senna siamea</i>	Fabaceae
157	V	<i>Cyclanthus bipartitus</i>	Cyclanthaceae
160	C	<i>Eugenia selloi</i>	Myrtaceae
170	V	<i>Swietenia mahagoni</i>	Meliaceae
180	A	<i>Tabernaemontana australis</i>	Apocynaceae
190	V	<i>Ceiba pentandra</i>	Malvaceae
200	V	<i>Averrhoa carambola</i>	Oxalidaceae
210	C	<i>Ceratozamia robusta</i>	Zamiaceae
220	V	<i>Sanchezia parvibracteata</i>	Acanthaceae
230	A	Genus species	Familia
240	V	<i>Schefflera actinophylla</i>	Araliaceae
250	V	<i>Piper tenue</i>	Piperaceae
260	C	<i>Ficus species</i>	Moraceae
270	V	<i>Piper arboreum</i>	Piperaceae
280	V	<i>Scutellaria ventenatii</i>	Lamiaceae
290	C	<i>Roystonea borinquena</i>	Arecaceae
300	C	<i>Ceratozamia robusta</i>	Zamiaceae

310	V	<i>Bixa orellana</i>	Bixaceae
320	C	<i>Ceiba pentandra</i>	Malvaceae
330	V	<i>Phyllanthus arbuscula</i>	Phyllanthaceae
340	A	<i>Maesa argentea</i>	Primulaceae
350	V	<i>Pachystachys lutea</i>	Acanthaceae
360	C	<i>Pachystachys lutea</i>	Acanthaceae
370	V	<i>Ficus macrophylla</i>	Moraceae
380	V	<i>Pachystachys lutea</i>	Acanthaceae
390	V	<i>Aiphanes caryotifolia</i>	Arecaceae
400	C	<i>Pavonia spinifex</i>	Malvaceae
420	V	<i>Chamaedorea elegans</i>	Arecaceae
430	C	<i>Chamaedorea species</i>	Arecaceae
440	A	<i>Ficus microcarpa</i> var. <i>hillii</i>	Moraceae
450	V	<i>Chamaedorea species</i> ("elegans")	Arecaceae
460	C	<i>Megaskopasma erythrochlamys</i>	Acanthaceae
465	V	<i>Aphelandra chamissoniana</i>	Acanthaceae
470	C	<i>Ficus platypoda</i>	Moraceae
480	V	<i>Commelina leiocarpa</i>	Commelinaceae
490	C	<i>Steriphoma paradoxum</i>	Capparaceae
500	A	" <i>Ficus edulis</i> " (non <i>Ficus</i> ?)	Moraceae ?
550	V	<i>Fittonia verschaffeltii</i>	Acanthaceae
560	C	<i>Hibiscus malvaviscus</i>	Malvaceae
570	A	<i>Deherainia smaragdina</i>	Primulaceae
590	A	<i>Tabebuia heterophylla</i>	Bignoniaceae
600	C	<i>Saraca indica</i>	Fabaceae
610	A	<i>Coccoloba uvifera</i>	Polygonaceae
620	V	<i>Justicia carnea</i>	Acanthaceae
630	C	<i>Justicia carnea</i>	Acanthaceae
640	V	<i>Harpullia pendula</i>	Sapindaceae
650	V	<i>Fittonia gigantea</i>	Acanthaceae
660	C	<i>Ficus benjamina</i>	Moraceae
670	A	<i>Brunellia costaricensis</i>	Brunelliaceae

680	A	Genus species	Familia
690	V	Annona muricata	Annonaceae
700	C	Peltophorum dubium	Fabaceae
710	V	Myriocarpa stipitata	Urticaceae
720	C	Bischofia javanica	Phyllanthaceae
730	C	Stemmadenia sinaloana	Apocynaceae
740	V	Geophila repens	Rubiaceae
760	V	Coccoloba pubescens	Polygonaceae
770	V	Neonicholsonia watsonii	Arecaceae
780	C	Odontonema strictum	Acanthaceae
780	C	Odontonema strictum	Acanthaceae
780	A	Odontonema strictum	Acanthaceae
790	C	Aphelandra tetragona	Acanthaceae
800	C	Swietenia macrophylla	Meliaceae
810	C	Plumbago scandens	Plumbaginaceae

Onbekend maakt onbemind :

S17 = Tropica, deel 2 (Amerika)

Net zoals in de vorige kas, die in deze reeks is besproken, groeien en bloeien (soms) hier meer dan 500 soorten planten. De meeste hiervan kennen we niet, om de evidente reden dat ze niet hier groeien. En toch kennen we vrij veel van deze soorten wél, maar dan indirect omwille van gebruik als "nuttige" plant. "Nuttig" wordt hier in een brede betekenis gebruikt, naar relevantie voor de menselijke maatschappij zoals u straks in deze commentaren kan lezen.

Vooreerst krijgt u een korte beschrijving van de indeling van deze kas, een herhaling van de inleiding bij deel 1 (besproken in het septembernummer van vorig jaar 2012).

De meeste bezoekers komen binnen in deze kas ofwel vanuit de Victoriakas, ofwel vanuit de Subtropica. In beide gevallen komt u terecht op het *bordes*, met zicht op de kas vanuit de hoogte.

Op het *bordes* zelf is een deel van de *Sansevieria*-collectie aanwezig, met daartussen een zéér beroemde cultivar, *Sansevieria trifasciata* 'Laurentii', u kent ze wel, de vrouwentongen met het gouden randje... Meer hierover kan u lezen in het vermelde septembernummer 2012, in twee artikels.

Op ditzelfde *bordes* staat nog een andere collectie van eerder beruchte planten, enkele exemplaren van de Reuzenaronskelk (*Amorphophallus titanum*) die tijdens hun bloei een voor ons walgelijke stank produceren. In de komende maanden zal onze collectie van het genus *Amorphophallus* wellicht serieus aangroeien, u krijgt hierover te lezen in een van de volgende nummers. Wait and see !

Als bezoeker wandelt u dan de trap naar beneden, en dan ziet u links en rechts in de schaduw van het *bordes* twee groepen planten, die bewust daar zijn geplaatst omwille van hun tolerantie voor de diepe schaduw in de ondergroei van de tropische regenwouden. Ook hierover zal in een later nummer commentaar volgen.

Het pad maakt een omtrekkende lijn rond een centraal "eiland", met een doorsteek ongeveer halweg. Links van het linkerpad ligt het perceel *Azië 100* tot aan Zuil 7, vanaf daar tot aan de grote poort ligt *Azië 200*. Het voorste deel van het eiland wordt op de lijst aangeduid als *Amerika 300*, het achterste deel is *Amerika 400*. Rechts van het rechterpad is achteraan een klein perceeltje, ingericht als een miombovegetatie, = *Afrika 500*, en de rest van dat rechterdeel is dan *Afrika 600*. En hiermee zijn alle onderdelen gesitueerd, en kunnen we onze becommentarieerde wandeling vervolgen.

In welke volgorde worden de planten hier gepresenteerd ?

We zijn gestart met Azië (deel 1, september 2012), gevolgd door Amerika (dit nummer), en eindigend met de Afrikaanse soorten (volgt).

Binnen elk van deze drie delen komen de *planten in alfabetische orde* aan bod. Aangezien weinig van deze planten over een Nederlandse naam beschikken (het zijn verre exoten, nietwaar) is de alfabetische volgorde die van de wetenschappelijke naam, zoals die op de labels wordt vermeld.

Nog een laatste nota ! Op de labels wordt meestal het areaal kort omschreven, en dan blijken nog heel wat "fout" geplaatste planten aanwezig, Amerikaanse soorten in Azië of Afrika, en vice versa. Dit zijn restanten van historisch gegroeide slordigheden, die we nu langzaam maar zeker aan het verbeteren zijn. Het gaat wel om bomen en struiken, en dan nog tropische, waarvoor de vervanging door kwalitatief betere exemplaren absoluut niet eenvoudig is, en zelfs werken met stekken is echt niet altijd evident. Een delicate operatie, maar moeilijk gaat ook, met veel geduld en volharding.

Annona cherimola, Cherimoya (Annonaceae, Annonafamilie)

Een van de weinige soorten uit deze overwegend tropische familie die een agro-industriële toepassing kent. De Spaanse plantages bevoorraden de West-Europese markt vanaf de late zomer tot ver in de herfst. Transport van deze zachte vlezig vruchten blijft eerder problematisch.

Aristolochia arborea (Aristolochiaceae, Pijpbloemfamilie)

Dit kleine boompje bloeit vanuit oude, slapende knoppen aan de basis van de stam. De bloemen produceren een paddenstoelengeur, en wat meer is, ze bootsen centraal ook morfologisch een paddenstoel na. Je moet het zien om te geloven... Als u niet wil wachten, er zijn veel duidelijke foto's on-line te vinden.

Aristolochia leuconeura (Aristolochiaceae, Pijpbloemfamilie)

Naast doorlevende kruiden, struikjes en kleine bomen zijn ook talrijke lianen aanwezig in dit genus. Hier is een voorbeeld met prachtige bladtekening, met (zoals de naam suggereert) contrasterende lichtgekleurde (niet echt wit, maar eerder gelig) nerven tegenover het donkergroene bladmoes.

Averrhoa carambola, Stervrucht (Oxalidaceae, Klaverzuringfamilie)

Deze familie kennen we vooral door de aanwezigheid van enkele hardnekkige, invasieve onkruiden van het genus *Oxalis*. Maar ook de welbekende Stervrucht (ook wel aangeduid als Carambola) hoort thuis in deze familie, weliswaar als een buitenbeentje met enkele eigenzinnige eigenschappen. U ziet hier een boom, uit ZO Azië, en op zich zijn dit reeds ongewone trekjes in de familie.

Bartlettina sordida (Asteraceae, Asterfamilie)

Inderdaad een nobele onbekende plant, en toch wil ik graag deze even voorstellen. Op oudere lijsten zal u deze soort terugvinden onder de naam *Eupatorium sordidum*, als een verwant van ons eigenste Leverkruid, *Eupatorium cannabinum*. Dit ooit soortenrijke genus *Eupatorium* blijkt sedert geruime tijd een eerder heterogene groep van niet direct verwante taxa, die nu allemaal als aparte genera worden beschouwd, zoals bijvoorbeeld *Bartlettina*. Morfologisch is dit gebaseerd op eerder moeilijke waarneembare kenmerken, maar moeilijk gaat ook. En het Leven is niet eenvoudig, nietwaar.

Bixa orellana, Orleaan (Bixaceae, Orleaanfamilie)

Dit lijkt opnieuw een illustere onbekende, maar deze kleine boom uit Zuid-Amerika vormt vrij grote, stekelige doosvruchten die openen met twee kleppen. De zaden zijn omgeven door een rode, vlezige arillus met een kleurstof die nu een belangrijk industrieel product is geworden, met veelzijdige toepassingen in diverse voedselbereidingen. In de EU is dit

product toegelaten als E160b (een aanrader hierbij : volg de rondleiding "Additieven om u te g(e)rieven").

Brunellia costaricensis (Brunelliaceae, Brunelliafamilie)

Over deze boom was ik begonnen een lyrisch stukje te schrijven, wegens haar unieke kenmerken, zeldzaam voorkomen, endemisch karakter enzo. Bij het vergelijken van enkele beschrijvingen in de literatuur doken echter merkwaardige structuren op, die ik me bij deze plant eigenlijk helemaal niet kon herinneren. *Brunellia* heeft decussate bladeren (hier staan ze spiralig, verspreid), de bladeren zijn oneven geveerd (hier even geveerd), de stipulen zijn interpetiolair vergroeid en weer gesplitst (hier ontbreken stipulen). Zéér verdacht ! En bij het afsnijden van een stukje tak komt een zeer sterke lookgeur vrij... We proberen even de on-line determineersleutel Neotropikey, en al snel komen we terecht bij de familie Meliaceae. Dan scrollen we wat door de beschrijvingen en plaatjes van de genera, en daar duikt onze boom op : *Cedrela odorata*, mét lookgeur. Helaas, géén *Brunellia* in de Plantentuin, zeer jammer.

Ceiba pentandra, Kapokboom (Malvaceae, Kaasjeskruidfamilie)

In Brazilië groeit deze boom uit tot een van de reuzen uit het (tijdelijk) overstroomde woud, de varzea. Opvallend zijn de talrijke stekels op de stam, en hogerop herkent u de palmaat samengestelde bladeren, kenmerkend voor veel leden van de groot geworden Kaasjeskruidfamilie.

Ceratozamia robusta (Zamiaceae, Zamiafamilie)

Alle levende soorten van de Cycadopsida zijn tweehuizig, en daarom zijn hier twee exemplaren van de soort bijeengeplaatst, de ene vormt lange, slanke "mannelijke" kegels, de andere wat kortere en bredere "vrouwelijke" kegels. De meeste van deze planten vormen korte, plompe en weinig of niet vertakte stammen, met aan de top een reeks dicht opeen geplaatste zeer stijve palmachtig geveerde bladeren.

Chamaedorea spp (Arecaceae, Palmenfamilie)

Een exclusief Zuid-Amerikaans genus van goed herkenbare, tweehuizige palmen, vaak aangeboden in de handel. Alle soorten vertonen eerder kleine, slanke, onvertakte stengels, met duidelijke knopen. Hun sierwaarde danken ze ook aan de snelle bloei, met opvallende, felle en contrasterende kleuren die lange tijd stand houden.

Coccoloba pubescens (Polygonaceae, Duizendknoopfamilie)

Onze inheemse soorten van deze familie zijn kleine, kruidachtige planten. Hier ziet u een echte, tropische vertegenwoordiger met haar reusachtige afmetingen. Het kokertje (vergroeiende stipulen bij elk blad) rond de knopige stengel blijft evenwel zichtbaar als familietrekje.

Coccothrinax barbadensis (Arecaceae, Palmenfamilie)

Bij deze jonge palmboom vertonen de bladeren de typisch palmate structuur, de talrijke veertjes vertrekken ahw uit één punt, aan de top van de bladsteel. Dit staat in tegenstelling tot de situatie bij *Sabal mauritiiformis* (zie onder die naam), waar een costapalmaat blad aanwezig is.

Drymonia serrulata (Gesneriaceae, Gesneriafamilie)

In 2009 is onze plant uitgezet aan de voet van wat we een *Brunellia* dachten te zijn (zie onder deze naam) omwille van een ongewone levensvorm in deze familie. De stengels beginnen nu een beetje te klimmen, zoals een klimop zou doen, en uiteindelijk zou een mantel rond de stam worden gevormd. Bloei hebben we nog niet kunnen waarnemen, maar er is een flinke, gezonde groei te zien, we hopen op bloemen dit jaar. Merkwaardig is ook de bladval tijdens de herfst, toch behoorlijk vreemd voor een klimmer uit de tropische regio.

Ficus benjamina (Moraceae, Moerbeifamilie)

Het exemplaar van de huiskamerficus staat hier op een verkeerde plek (haar thuis ligt in Azië), maar omdat ze al een interessante uitgroei vertoont (mét luchtwortels) wordt ze hier voorlopig getolereerd, tot een andere (en bijvoorbeeld wild) exemplaar in de afdeling Azië wordt uitgeplant. Deze *Ficus* kan wel groot worden, zoals u merkt...

Fittonia verschaffeltii (Acanthaceae, Acanthusfamilie)

Een wat ongewone levensvorm in de familie, met liggende stengels, en tweekleurige bladeren, ooit een favoriet in de ondergroei van wintertuinen, en met een verwijzing naar de beroemde familie van Gentse horticulteurs.

Genus species (Capparaceae, Kappertjesfamilie)

En dit is dan een échte onbekende, waarvan de gegevens reeds (zeer) lang verloren zijn gegaan. Zowel bloei als vruchtzetting zijn meermaals waargenomen. De talrijke, lange meeldraden en het vruchtbeginsel op een lange drager (gynofoor) wijzen zeer duidelijk naar de Kappertjesfamilie. We blijven zoeken naar een bruikbare sleutel om tot op genusniveau te geraken, maar een grote struikelblok blijft het feit dat we niets weten over de geografische origine van deze plant.

Hevea brasiliensis, Pararubberboom (Euphorbiaceae, Wolfsmelkfamilie)

Sinds 2006 staat aan de kop van de Amerikaanse afdeling een exemplaar van de boom waarmee Brazilië in de 19de eeuw even een superrijk land was, door het monopolie van de teelt van deze rubberboom. Onze plant groeit vrij goed, maar bloei is nog niet waargenomen.

Ilex paraguariensis, Mate (Aquifoliaceae, Hulstfamilie)

Onze inheemse Hulst (*Ilex aquifolium*) is eigenlijk een afwijkende soort, en ongewoon in haar genus. De 400 andere soorten lijken niet op onze Hulst, en

vinden we vooral in tropische gebieden. Deze soort is een beroemdheid in zuidelijk Zuid-Amerika, de bladeren worden gedroogd en gebruikt in een bijzonder populair en mierenzoet drankje, de mate (uitspraak MA-tee), oorspronkelijk gedronken dmv een metalen rietje (met een verbreed uiteinde waarin gaatjes = filter) uit een kalebas. Het drinken van mate is een uitermate sociaal gebeuren, met enig ritueel omkleed.

Malpighia coccigera (Malpighiaceae, Malpighiafamilie)

Een klein struikje met hulstachtige blaadjes, dat zeer geregeld in bloei komt. En deze bloemen zijn karakteristiek, met grote klieren op de kelkbladen, kroonbladen met smalle nagel en brede plaat en een gefranjerde rand van de plaat. Op de stengels en bladeren worden T-haren waargenomen (zichtbaar enkel met een goede loupe), die vaak als *malpighian hairs* worden aangeduid.

Manilkara zapota (Sapotaceae, Sapotafamilie)

Deze melksapproducerende boom zou de bron zijn van originele chicle, waarvan het gebruik door Indianen naar verluid door Cristobal Colon werd waargenomen. Nu worden meerdere types van plantengommen gebruikt voor kauwgum, vaak met een geheime samenstelling.

Neomarica northiana (Iridaceae, Irisfamilie)

Herkenbaar als een soort van de Irisfamilie door de lateraal afgeplatte, zwaardvormige bladeren. Maar kijkt u even aandachtig, ook de (bloei)stengels zijn breed afgeplat, en dragen aan de top afgeplatte bracteeën. Vaak zien we ook stengels die aan de top een nieuw plantje vormen, deze stengels gaan liggen, en zorgen zo voor clonale vermeerdering. En het gaat soms snel, wanneer de plant in volle groei is, resulterend in een opmerkelijke verplaatsing van de "kolonie".

Pachystachys lutea (Acanthaceae, Acanthusfamilie)

Een van de vele Acanthaceae die de laatste jaren in deze kas zijn bijgeplant. Veel soorten van deze familie groeien als kleine, knopige struiken in de ondergroei

van tropische wouden, en hier staan ze dus wel op hun plaats. Bij deze plant blijven de felgele bracteeën en bracteolen en kelkbladen lange tijd kleur geven aan de plant, de witte kroon daarentegen kent een efemeer bestaan.

Piper arboreum (Piperaceae, Peperfamilie)

Toegegeven, *arboreum* (boomachtig) is er wat over voor een struik die gewoonlijk klein blijft. Opmerkelijk is de bijzondere scheve bladvoet, en de talrijke bloeikolven die elk tegenover een blad staan. Deze positie wijst op een sympodiale groei van de stengels, met eigenlijk telkens een terminale bloeikolf, die in pseudlaterale positie komt door de sterke uitgroei van de okselknop van het hoogste blad. De meeste soorten van het genus *Piper* zijn struiken of kleine bomen met tweeslachtige bloemen, de lianeuze, tweehuizige *Piper nigrum* (de bron van onze keukenpeper) is een notoire uitzondering.

Sabal mauritiiformis (Arecaceae, Palmenfamilie)

Bij een snelle blik herkent u dit blad wellicht als een palmaat blad (zie onder *Coccothrinax barbadensis*), maar bij nader toezien zal u merken dat de veertjes niet uit één punt ontspringen, maar langs een goed ontwikkelde centrale rachis staan, weliswaar zeer dicht opeen. Deze bladvorm kan men beschouwen als een intermediair tussen palmaat en pinnaat, de technische term hiervoor is costapalmaat.

Saraca indica (Fabaceae, Vlinderbloemenfamilie)

Een boom uit ZO Azië, met spectaculair snel ontvouwen van de bladeren uit hun knoppen, waarbij de bladeren eerst als slappe, rosige voddens hangen aan de takken (de bekende *flush of leaves*). Onze boom bloeit ook zeer vaak, met cauliflorie, echt een tropisch fenomeen. De feloranje bloemen krijgen hun kleur niet door kroonbladen (die hier ontbreken) maar door de kelkbladen die de functie van kroon hebben overgenomen

Zygia latifolia (Fabaceae, Vlinderbloemenfamilie)

Drie kleine boompjes staan hier samen, en groeien langzaam uit. Af en toe valt ook hier de *flush of leaves* op, de bekende slaptitude bij het uitlopen van de knoppen. Maar het blad is wel merkwaardig gebouwd. Samengesteld zoals bij de overgrote meerderheid van de Fabaceae, maar dan ! Er is een korte bladsteel, die twee bladspillen draagt. Elke bladspil draagt op haar beurt naar de buitenzijde één enkel alleenstaand deelblaadje, en aan de top één of twee paar tegenoverstaande deelblaadjes. Vermoedelijk is de genusnaam geïnspireerd op deze jukvormige positie. Let ook even op de pulvinus die aanwezig is aan de voet van de bladsteel en bij elk deelblaadje.

Paul Goetghebeur

De Vrienden van de Plantentuin Gent

Driemaandelijks tijdschrift

Jaargang 32 - Nummer 1 - maart 2013 ISSN 0777-8821

Redactie en lay-out

Redacteur: Paul Goetghebeur. Coördinator: Karel Reusens.

COLOFON

Aan de samenstelling van dit nummer hebben meegewerkt: Cyrilla Gillis, Paul Goetghebeur, Bernard Symoens, Walter Van Look

Onze welgemeende dank gaat ook uit naar alle vrijwillige medewerkers die zorgden voor plooi-, kleef-, en transport-activiteiten, die het verschijnen van het vorige nummer mogelijk hebben gemaakt.

© De Vrienden van de Plantentuin Gent, 2013

Overname van artikels is alleen mogelijk ná schriftelijke toestemming van de redacteur.

VIBURNUM (deel 1)

Toen Publius Vergilius Maro (70-19 v.C.) zijn *Bucolica* schreef, zorgde hij met één enkele versregel voor een plantenraadsel dat nog vele eeuwen later vragen zou oproepen. Het geheel van de *Bucolica* wordt omschreven als een verzameling herdersgedichten of herdersgezangen en is opgedeeld in meerdere Eclogen, soms als monoloog, soms in dialoogvorm. De eerste Ecloge is zo'n dialoog tussen de herders Tityrus en Meliboeus, en in deze tekst wordt het woord "*viburna*" vermeld, wanneer Tityrus een vergelijking maakt tussen Rome en een kleinere stad. Als herder illustreert hij zijn vergelijking tussen groot en klein met voorbeelden uit zijn omgeving: schapen en lammetjes, honden en welpjes, geiten en geitenbokjes. Maar om tenslotte het grote verschil tussen beide steden aan te geven, maakt hij een vergelijking tussen cipressen en *viburna*. De volledige tekst van dit gedeelte is als volgt:

"Urbem quam dicunt Romam, Meliboeae, putavi
stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
pastores ovium teneros depellere fetus.
sic canibus catulos similes, sic matribus haedos
noram, sic parvis componere magna solebam.
verum haec tantum alias inter caput extulit urbes
quantum lenta solent inter viburna cupressi"

Er zijn talrijke vertalingen te vinden van deze tekst, in verschillende talen. Deze wijken echter dikwijls van elkaar af. Ons interesseert hier de laatste versregel omwille van het woord *viburna*. In tegenstelling tot het woord *cupressi* dat altijd als cipressen vertaald wordt, krijgt *viburna* niet altijd dezelfde vertaling. Dit kan wijzen op onzekerheid omtrent de betekenis en de herkomst van dit woord. Naast de later tot stand gekomen plantennaam

Viburnum, worden soms ook Bosrank en Wilg als vertaling van *viburna* gekozen. Bovendien kan men voor dit woord ook het algemene “struiken” of “heesters” vinden. Deze onzekerheid nodigt echter uit om het spoor van de *viburna* van Vergilius naar de *Viburnum* van Linnaeus meer in detail te onderzoeken.

Zonder enige uitzondering verwijzen de latere auteurs die iets willen uitleggen over het ontstaan van de plantennaam *Viburnum* naar die ene versregel van Vergilius waarin het woord *viburna* staat, als oudste en eerste vermelding. Dat wil echter niet noodzakelijk zeggen dat Vergilius de eerste was om dit woord te gebruiken of het woord zelf bedacht had. Veel teksten uit de oudheid gingen verloren of werden slechts fragmentarisch bewaard. Dat het werk van Vergilius (*Bucolica*, *Georgica*, *Aeneïs*) wel bewaard werd heeft vooral te maken met zijn vermaardheid als dichter, al tijdens zijn leven. Zijn teksten werden veelvuldig gekopieërd en aangehaald. Ze werden bestudeerd en van commentaren voorzien. Ze werden gebruikt in het onderwijs en dienden als voorbeeld voor talrijke schrijvers. De oorsprong van het woord *viburna* blijft echter tot op heden een mysterie. Soms wordt Grieks of Etruskisch gesuggereerd, maar daarvoor zijn er voor zover kon nagegaan worden geen concrete bewijzen. Dus blijft Vergilius diegene die als eerste het woord in verband met een plant of planten onder de aandacht bracht.

Algemeen wordt trouwens *viburna* gezien als het meervoud van *viburnum*. Wat dan in meerdere publicaties geassocieerd wordt met de *Viburnum* zoals vastgelegd door Linnaeus voor een welbepaald genus in zijn *Species Plantarum* (1753). Maar klopt dat? In de loop van de 19de eeuw bogen een aantal auteurs (Michele Tenore, Pietro Bubani, Antoine L.A. Fée, Thomas Keightley, John Martyn, e.a.) zich over de zgn. *Flora Virgiliana*, of de plantenwereld zoals beschreven in het werk van Vergilius. Er komen heel wat planten aan bod bij Vergilius die hij dan met een Latijns woord aanduidt. Sommige zijn ook in andere, vroegere teksten terug te vinden en werden later als weten-

schappelijke naam overgenomen. Deze worden ook nu nog gebruikt, hoewel het niet altijd zeker is dat de huidige naam voor een bepaalde plant precies dezelfde plant betreft die door Vergilius vernoemd werd. Andere namen werden niet overgenomen en betreffen dan planten die nu met een verschillende naam aangeduid worden. Maar dit betekent dus dat de woorden of namen die Vergilius gebruikt niet altijd een duidelijke aanwijzing zijn omtrent de concrete plant die hij bedoelde. Een deel blijft zelfs volkomen obscuur, zoals bijvoorbeeld *viburna*.

Toch ontstonden er in de 19de eeuw zelfs meningsverschillen omtrent de species die zou moeten beantwoorden aan die *viburna* van Vergilius. Was het nu de *Viburnum lantana* of eerder de *Viburnum tinus*? Maar dit soort vraagstelling kan toch moeilijk als een chronologisch correcte benadering gezien worden. Want het toekennen van de naam *Viburnum* aan een welbepaalde plant is een initiatief dat pas in de 16de eeuw tot stand kwam, toen de kruidkundigen de teksten uit de klassieke oudheid begonnen te bestuderen. Wat dan uiteindelijk in de 18de eeuw zou resulteren in het definitief vastleggen als plantengenus bij Linnaeus. Maar men kan niet zomaar met die latere evolutie in de naamgeving terugkeren naar de klassieke oudheid en die dan toepassen op een onduidelijke en eenmalige vermelding bij Vergilius, die trouwens in een verschillende context tot stand kwam. Vergilius zelf geeft eigenlijk geen concrete aanwijzingen om te kunnen weten over welke plant(en) het gaat, of wat hij juist bedoelt met het woord *viburna*. Tenzij het woord "*lenta*" in dezelfde versregel, wat meestal gezien wordt als een soort epitheton bij *viburna*, dus "*lenta viburna*". Gewoonlijk wordt *lenta* vertaald als soepel, plooibaar of flexibel. Maar dat kan gezegd worden over heel wat planten met plooibare takken of stengels. Vermits Vergilius nergens anders in zijn teksten dit woord *viburna* gebruikt en er geen andere bewaarde teksten vóór Vergilius dit woord vermelden, kan niet vergeleken worden. Als het spoor dus bij Vergilius begint en hij zelf niets zegt over de juiste betekenis van het woord, moet een oplossing gezocht worden in de teksten uit de eeuwen na Vergilius.

En dit spoor loopt van de Latijnse grammatici en poëten uit de late oudheid, via de christelijke teksten en glossaria van de vroege middeleeuwen, naar de humanisten in de renaissance. Van de grammatici die commentaren schreven bij het werk van Vergilius en dichters die zich lieten inspireren door zijn werk, zijn er drie namen die in verband met het woord *viburna* aangehaald moeten worden. Het zijn ook deze schrijvers die in latere commentaren bij de *Bucolica* meermaals geciteerd worden. Vooreerst is er de dichter Marcus Aurelius Olympius Nemesianus (3de-4de eeuw), gewoonlijk kortweg vermeld als Nemesianus. Over zijn leven is weinig bekend, tenzij dat hij in Carthago leefde. Zijn werk ging gedeeltelijk verloren, maar zijn *Bucolica* bleef bewaard. Dit is tot op zekere hoogte een imitatie van Vergilius, maar met eigen creatieve toevoegingen. In de tweede Ecloge maakt hij een vergelijking tussen *viburna* en cipressen, naast hazelaars en pijnbomen. Maar ook hier kan uit de omringende tekst niets afgeleid worden omtrent de juiste betekenis van *viburna*, tenzij dat het net als de hazelaars om lager groeiende struiken zou kunnen gaan.

Een tweede auteur uit deze periode is Maurus Servius Honoratus (4de eeuw), meestal enkel met de naam Servius vermeld. Hij was een grammaticus en werd vooral bekend om zijn commentaren op het werk van Vergilius. Hij was een leerling van Aelius Donatus die eveneens commentaren op het werk van Vergilius schreef, maar deze gingen verloren. Servius leefde en onderwees in Rome. Zijn commentaren hadden dus ook een didactische bedoeling, wat merkbaar is aan de uitleg die hij geeft bij de versregels van Vergilius. Zo bijvoorbeeld voor de eerste Ecloge van de *Bucolica* met de vermelding van het woord *viburna*:

“ille comprobatur versus “quantum lenta solent, inter viburna cupressi”: nam viburnum brevissimum est, cupressus vero arbor est maxima.”

Wat vertaald kan worden als: de *viburnum* is laag, maar de cipres is de hoogste. Deze uitleg plaatst de nadruk hier vooral op de groeihoogte, maar zonder meer informatie te geven over de plant die met de naam *viburna* of *viburnum* bedoeld wordt.

De derde auteur die de *viburna* ter sprake brengt is Paulinus van Nola (ca 354-431). Hij staat bekend als een Latijns dichter en briefschrijver. Hij stamde uit een familie van Romeinse senatoren, en bekleedde openbare ambten in het keizerrijk. Hij bekeerde zich ca 389 tot het christendom en werd later bisschop. Hij was een leerling van Decimus Magnus Ausonius, eveneens dichter, met wie hij correspondeerde in versvorm. Na zijn bekering schreef hij een brief aan Ausonius, waarin hij een aantal vergelijkingen maakt om het verschil tussen hemzelf en zijn leermeester aan te tonen. Zo ook tussen *viburna* en cipressen, naast hazelaars en kastanjabomen:

“...castaneis corylos, aequas viburna cupressis...”

Nogmaals een vergelijking tussen hoog en laag, of groot en klein maar hier dan wel bedoeld als een eerbetuiging. Hoewel deze verwijzing naar *viburna* evenmin iets zegt over de plant zelf, toont het wel aan dat het woord in die periode bekend was en betekenis had.

Uit de biografische gegevens van Paulinus van Nola kan afgeleid worden dat het christendom in de late oudheid steeds meer invloed kreeg. En die nam nog verder toe na de val van het West-Romeinse Rijk. Er werden religieuze gemeenschappen gevormd en kloosters gebouwd. Een eerste klooster werd opgericht op Monte Cassino in 529 door Benedictus van Nursia, stichter van de benedictijner orde. De benedictijnen zouden zich verder in Europa verspreiden en nog vele kloosters bouwen. Deze kloosters ontwikkelden zich tot centra van kennis en bewaarplaatsen van antieke cultuur. Er werden bibliotheken ingericht met onder andere klassieke geneeskundige werken. Overigens waren boeken over geneeskunde en planten niet de enige klassieke teksten die door hoog opgeleide kloosterlingen gelezen werden. Bekende Romeinse schrijvers als Plinius, Ovidius, Vergilius e.a. behoorden ook tot de mogelijkheden. In het scriptorium van zo'n klooster werden deze teksten dan gekopieerd, maar er kwamen tevens nieuwe teksten tot stand.

Een andere stichter van kloosters in deze periode was Sint-Columbanus (543-

615). Hij was een Ierse monnik en missionaris, die in 585 naar Frankrijk reisde waar hij ondermeer het klooster van Luxeuil stichtte. Later zou hij in Italië belanden, waar hij in 614 het klooster van Bobbio stichtte. Dit klooster kreeg later een zekere faam als cultuurcentrum met een rijke bibliotheek en een scriptorium. Eén van de monniken van Bobbio, Jonas, schreef ca 643 het levensverhaal van Sint-Columbanus. In deze "*Vita Columbani*" is er een passage waarin Jonas vertelt dat Columbanus, waarschijnlijk toen hij in Luxeuil verbleef, zich graag terugtrok in een grot in de eenzaamheid en afzondering van de wilde natuur, omschreven als dicht bebost met bomen en laag struikgewas:

"Eodemque in tempore actum est, ut per densa saltus vipurna fructicum solitudinis amator."

Hier wordt het woord *vipurna* gebruikt in plaats van *viburna*, maar dat verschil van één letter kan ook in andere teksten gevonden worden. Het zou een kwestie van kleine veranderingen in de uitspraak of de spelling kunnen zijn, maar het kan ook een fout zijn in het overschrijven bij het raadplegen van een oudere tekst. Maar dit citaat uit de *Vita Columbani* brengt niet veel meer duidelijkheid omtrent de betekenis van het woord. Wel wekt de samenstelling *saltus* (woud), *vipurna* en *fructicum* (struiken) de indruk dat het niet om een specifieke aanduiding gaat, maar een algemene omschrijving van de omgeving waarin Columbanus zich terugtrok.

Een tekst die hier zeker aangehaald moet worden kwam tot stand in het klooster Reichenau, gesticht in 724 op een eiland in de Bodensee. Dit werd één van de belangrijkste kloosters in de Karolingische tijd. Hier schreef in 842 abt Walahfrid Strabo (808-849) zijn *Liber de cultura hortorum* of *Hortulus*. Het gaat om een beschrijving in versvorm van de planten en het werk in de kloostertuin. De tuin was verdeeld in een kruidentuin, een groententuin en een boomgaard. Maar de tekst van de *Hortulus* gaat vooral over de herbarialis of kruidentuin. Op het einde besteedt Walahfrid veel aandacht aan de

roos, waarvan er twee soorten aangeplant werden, de *Rosa gallica* var. *officinalis* en de *Rosa canina* of hondsroos. Beide in de eerste plaats bestemd voor medicinaal gebruik. Maar ze hadden ook een symbolische betekenis en de *Rosa gallica* werd zeker gewaardeerd omwille van de opvallende kleur en geur. Bij het begin van dit tekstgedeelte staat het woord *viburna* vermeld in een samenstelling die heel interessant is:

“debueram viburna rosae pretiosa metallo...”

Een door Walahfrid zelf geschreven exemplaar van de Hortulus is nu niet meer bekend. Wel enkele afschriften, waarvan een volledige tekst uit de 9de eeuw zich in de Vaticaanse bibliotheek bevindt. In de vertaling van Vincent Hunink (zie bibliografie) klinkt de tekst zo:

Was ik niet moe de weg nog voort te gaan
en schrok de opzet van een heel nieuw lied
mij niet af, dan zou ik goud uit het Lydisch land
en blank Arabisch edelgesteente leggen
om rozenstruiken! Ons Germaans gebied
en het grote Gallië zijn gespeend van purper:
maar de donkerrode bloem met gulden bloesem
maakt dit ieder jaar weer goed. Zijn kracht en geur
gaan al wat groeit en bloeit zozeer te boven
dat hij met recht “de bloem der bloemen” heet.

In deze tekst vinden we dus een combinatie waarbij het woord *viburna* een specifieke aanvulling krijgt: *viburna rosae* of rozenstruiken. Dit betekent dat hier het woord *viburna* de algemene betekenis heeft van struiken. Waar Walahfrid zijn *viburna* vandaan haalt zegt hij niet. Maar uit andere tekstgedeelten blijkt dat hij zijn klassieke auteurs kende. Als leerling van de geleerde Hrabanus Maurus in de abdij van Fulda moet hij zeker kennis ge-

maakt hebben met het werk van Vergilius dat hoe dan ook deel uitmaakte van de leerstof.

Dit wordt bevestigd door een document uit de bibliotheek van de volgende stopplaats tijdens onze zoektocht: de abdij van Sankt Gallen. Gesticht in 719 werd het één van de belangrijkste abdijen van Europa. Tijdens de Karolinische periode werd de bibliotheek verder uitgebreid door het verwerven en kopiëren van oude manuscripten. De abdij werd gesecculariseerd in 1798-1805, maar de bibliotheek bleef bestaan en deze Stiftsbibliothek bevat ook nu nog één van de rijkste verzamelingen van middeleeuwse handschriften ter wereld. In deze collectie bevindt zich een glossarium (*Codex Sangallensis* 912), met als toegevoegde titel de *Abba-Ababus-Glossar* omwille van de eerste woorden uit de lijst. Het gaat dus om een handschrift op perkament, tot stand gekomen in de 8ste eeuw. Zo'n glossarium is een verzameling Latijnse glossen, alfabetisch gerangschikt, met naast het trefwoord of lemma een paar woorden of een synoniem als uitleg. In die zin waren glossaria zowat de eerste verklarende woordenlijsten. De glossen zelf waren annotaties die in de loop der eeuwen aangebracht werden in manuscripten, hetzij tussen de regels maar vooral in de marges, om bepaalde vermeldingen te verduidelijken. Het aanbrengen van glossen in oudere manuscripten toont zeker aan dat deze documenten continu gelezen en bestudeerd werden. Maar het verzamelen van deze glossen in een apart glossarium bevestigt bovendien het belang dat er gehecht werd aan deze teksten uit de klassieke oudheid. Deze glossaria hadden tevens een didactische bedoeling, want ze werden opgesteld om de leerlingen of studenten van de kloosterscholen wegwijs te maken in de oude teksten.

In de alfabetische lijst van de *Codex Sangallensis* staat het woord "*vipurna*" met daarnaast de woorden "*silva minuta*", wat vertaald kan worden als klein of laag bos. Merkwaardig is dat even verder in de lijst het woord "*virgulta*" staat, nogmaals met daarnaast de uitleg "*silva minuta*". Het lijkt dus om syn-

oniemen te gaan voor een algemene omschrijving van een bos met laaggroeiende planten. Uit andere glossaria van dezelfde periode kan afgeleid worden dat beide woorden zeker nauw verwant zijn. Wellicht het meest volledige document is het *Liber Glossarum*, samengesteld vóór 800, vermoedelijk in opdracht van Karel de Grote, in de abdij van Corbie of die van Chelles. Met zowat 30.000 lemmata wordt dit manuscript soms omschreven als de eerste encyclopedie. Het is een soort verzamelwerk waarin een aantal trefwoorden en verklaringen opgenomen werden die ook in andere glossaria te vinden zijn. Het werk bevindt zich tegenwoordig in de collecties van de Bibliothèque Nationale de France. Zo vinden we in de alfabetische lijst zelfs drie maal een woord dat verband houdt met *viburna/viburnum*, met telkens een paar woorden uitleg:

Viburna: humilia virgulta et genere et forma a cupresso remota

Viburni: Genus est ligni minutissimi

Viburnus: Genera sunt virgultori humilium

en dan wat verder in de lijst:

Virgultorum: Id est virgarum vel humillimarum arborum genera

Virgultum: Silve minores / Silva minuta

Wat opvalt is de nadruk op de lage groei met woorden als *humilia* (nederig) of *minutissima* (klein). Wat moet men zich daarbij voorstellen? De vraag die zich immers laat stellen is: hoe laag is laag? Maar misschien doet dit niet ter zake, want het gaat om een algemene aanduiding van (zeer) lage plantengroei, meer bepaald van struiken, waarbij geen enkele plant in het bijzonder aangeduid wordt. Wat ook opvalt is dat het woord *virgulta* in één of andere vorm wel gebruikt wordt om het woord *viburna* uit te leggen, en niet omgekeerd. Dit kan betekenen dat *virgulta* iets beter bekend was dan *viburna*, maar hoe dan ook gaat het om minder gebruikelijke woorden, vermits men het nodig vond om ze beide op te nemen in een glossarium en uitleg te verschaffen. Zeker het woord *viburna* moet een minder vertrouwd woord

geweest zijn dat niet in de dagelijkse omgangstaal voorkwam. Waarschijnlijk was het enkel terug te vinden in literaire, vooral poëtische teksten, waarvan hier enkele voorbeelden gegeven werden.

Een andere vraag die zich opdringt is of deze betekenis zoals vermeld in de glossaria na zowat acht eeuwen nog altijd dezelfde was die Vergilius voor ogen had. Want niet alleen uitspraak of spelling kunnen in de loop der tijden veranderen, ook de betekenis kan evolueren. Bovendien zou men kunnen aanvoeren dat de context (cultureel, sociaal, enz.) ten tijde van Vergilius toch grondig verschilde van deze tijdens de Karolingische periode. Maar zoals gezegd bij het begin kunnen we, vermits Vergilius zijn *viburna* niet nader omschrijft, enkel nagaan wat nà hem met het woord gebeurde en hoe het gebruikt werd. En dan moet vastgesteld worden dat het werk van Vergilius een constante was, vooral via het onderwijs. Hij was natuurlijk niet de enige auteur uit de klassieke oudheid die bestudeerd werd. Maar Vergilius was een lichtend voorbeeld van superieur taalgebruik in poëzie en retoriek, zeker toen het Latijn tijdens de Karolingische periode als eenheidstaal, ook in de administratie van het rijk vooropgesteld werd. Deze continuïteit zou dan eveneens moeten gevonden worden in de uitleg waarmee de studie van de teksten gepaard ging, bijvoorbeeld voor het woord *viburna*. Maar dit vraagt ongetwijfeld een grondiger onderzoek. De hier gekozen kleine selectie voorbeelden van teksten en glossaria uit late oudheid en vroege middeleeuwen laat enkel toe te veronderstellen dat het om een algemene term gaat voor zeer laag struikgewas.

Maar daarmee is het verhaal rond *viburna/viburnum* nog niet afgelopen. Het spoor loopt vanzelfsprekend niet dood in de middeleeuwen. Een volgend hoofdstuk waarin het onderwerp weer meer aandacht krijgt gaat over de periode van het Humanisme, toen de teksten van de klassieken, waarbij zeker Vergilius, opnieuw bestudeerd werden. Er werden uitgebreide, geleerde commentaren gepubliceerd die dankzij de drukkunst wijd verspreid werden.

Tegelijk werd door kruidkundigen gezocht naar een specifieke betekenis voor plantennamen die in de oude teksten aangetroffen werden, zoals *viburna*. Dat ging gepaard met enige verwarring en twijfel omtrent de juiste interpretatie. Maar dat is dan stof voor een volgend artikel.

Bibliografie.

Bubani, P. (1869). *Flora Virgiliana*. Bologna.

Goetz, G., Loewe, G. (1889). *Corpus Glossariorum Latinorum*. Vol.IV. Leipzig.

Hunink, V., vert. (2004). *Hortulus*, de kloostertuin van Walafried Strabo. Warnsveld.

Keightley, T. (1846). *Flora Virgiliana*. London.

Lindsay, W.M., Thomson, H.J. (1921). *Ancient lore in medieval Latin glossaries*. Oxford.

Lindsay, W.M. (1924). Note on the use of glossaries for the Dictionary of Medieval Latin. *Bulletin Du Cange* 1: 16-19. Bruxelles.

MacDougall, E.B., red. (1986). *Medieval gardens*. Washington D.C.

Stuip, R.E.V., Vellekoop, C., red. (1992). *Tuinen in de Middeleeuwen*. Hilversum.

Tenore, M. (1826). *Osservazioni sulla Flora Virgiliana*. Napoli.

Bernard Symoens

FLORA EN ANTENNES IN DE GULKE PUTTEN

Het busreisje naar het Houtland voor "Paddenstoelen in Gulke Putten, en B&B in de tuin van Maurice" interesseerde ons. In Gulke Putten werd de grote groep opgedeeld: een gegidste wandeling flora of mycoflora. Na wat twijfel kozen we finaal flora, zoals de meeste deelnemers. Het was een goede keuze, zie het verslag "Paddenstoelen in de Gulke Putten" in het decembernummer.

Een groot deel van de wandelpaden ligt in het historisch antennepark "Ruyselede" voor het uitzenden van radiogolven. Het werd na Wereldoorlog I opgericht voor radiotelegrafie met Overzeese Gebieden, later voor radio omroep en wereldwijde radiocommunicatie. De eerste antennestructuren om de radiogolven te lanceren, waren pylonen met een hoogte van 284 meter. Men dacht toen in verband met het bereik van radiogolven "hoe hoger hoe verder". De hoogte zou men echter beperkt hebben om het prestige van de 300 m hoge Eiffeltoren (zonder het televisie station) in Parijs niet aan te tasten. De pylonen werden bekend als de "De Torens van Ruyselede". De moerassige gronden vormen een groot elektrisch geleidend oppervlak wat ideaal is voor de goede werking van antennes. In de loop der jaren werden als gevolg van technologische en economische evoluties, vele nieuwe, al dan niet betere antennesystemen opgericht, vervolgens verlaten en in het beste geval gedemonteerd. In 2001 werd het zendcentrum eigendom van het Ministerie van Landsverdediging. De meest blinkende draden en metalen structuren zijn recente opgerichte antennes. Wenst men meer informatie, google dan bijvoorbeeld met belradio, antennepark ruyselede, torens van ruyselede, gulke putten enz.

De gids gaf een bondige historiek van geslaagd natuurbeheer om een 'wastine'-landschap te verkrijgen, dat in de 19de eeuw typisch was in zandig Vlaanderen. De huidige toestand is het gevolg van jarenlange ingrepen van de mens o.a. voor de goede werking van de antennes. Het wordt nu manueel, machinaal en met ondermeer de Galloways in stand gehouden. Het oorspronkelijk zendergebouw en de oververblijfselen van de oude antennesystemen werden geklasseerd als industrieel erfgoed. Gulke Putten is nu een uniek biotoop en maakt deel uit van het Natura 2000-netwerk van belangrijke natuurgebieden.

De gids toonde planten zoals Stijve ogentroost (*Euphrasia stricta*) dat woekert op gras, Blauwe knoop (*Succisa pratensis*), het bekende Tormantil (*Potentilla erecta*) met zijn typische ongesteelde stengelloze blaadjes, een *Polypodium* of Eikvaren; verder het Streepzaad, het Havikskruid enz. In de greppels groeit Dubbelloofvaren (*Blechnum*) dat 2 soorten bladeren heeft, vruchtbare en onvruchtbare. De gids vestigde de aandacht op een kwelplek met veenmos. Dit mos groeit uitsluitend op een dik kussen van dood veenmos.

Invasieve begroeiing zoals van krentenboompjes en Amerikaanse vogelkers, die bijvoorbeeld het sporkehout verdringen, is een probleem.

Alhoewel laat op het jaar, 30 september, was er weinig mycoflora te ontdekken, wel een rode zwam, het Wasplaatje. Tevergeefs werd gezocht naar een *Drosera* (Zonnedaauw).

Tijdens de wandeling zagen we enkele, soms rommelige resten, van de T-vormige ankerpunten van de tuikabels voor het rechthouden van de nu verdwenen ijzeren pylonen. De vele 2 tot 3 meter hoge palen met witte porseleinen isolatoren langs het wandelpad zijn overblijfselen van de steunen voor de kabelverbindingen tussen de zenders en de antennes. De zenders werden namelijk opgesteld in een gebouw, het zendergebouw. Het werd in art-decostijl uitgevoerd en de koning Albert I liet er een gedenkplaat in metselen (1923). Na wat worstelen tegen de begroeiing in de border rond het gebouw, kon de gids ons die plaat aanwijzen.

Voorbij het gebouw werden de deelnemers geëvalueerd: "welke plant is dit?", met als tip: het is een tuinplant. De Appelbes (*Aronia sp.*), aarzelend door iemand geantwoord, had nog redelijk veel bladeren en is afkomstig van het oosten van de VS. De aandacht werd nogmaals gevestigd op mieren en hun coöperatief werk.

Tot slot nog enkele planten: Greppelrus (*Juncus sp.*), Wolfspoot (*Lycopus europeus*), de Grijswoilig moerasdroogbloem (*Filaginella uliginosum*), Grote muur (*Stellaria holostea*) a.u.b. niet te verwarren met een Akkerhoornbloem, dan nog de inheemse Waternavel (cfr ons bezoek "De Dierentuin Antwerpen!" en de Grondster.

Het bezoek aan het park was zeer interessant en voor herhaling vatbaar, zeker in andere seizoenen! We kunnen nog vele malen terugkeren, zonder risico voor enig effect van de radiogolven. Er werden namelijk nooit enige schadelijke effecten ondervonden van de radiogolven, bevestigde de gids. De meeste antennes werken niet en het wandelpad ligt ver van de enkele werkende antennes. Bij felle zon wordt bescherming aangeraden zoals een hoedje en een aangepaste bril. Ook best er wandelen met stevige schoenen of laarzen.

Walter Van Loock

Gratis rondleiding: Additieven om u te g(e)rieven

zondag 5 mei 2013 om 10 u

Wanneer we de ingrediëntenlijst van voedingsmiddelen raadplegen, koesteren we vaak enig wantrouwen ten opzichte van de additieven met een E-nummer.

Tijdens deze rondleiding ontdekken we dat die stoffen vaak een plantaardige oorsprong hebben en niet noodzakelijk schadelijk zijn voor onze gezondheid.

Gidsen: An Van Eeckaute - Hilde Van Crombrugge

Gratis rondleiding in 't gens dialect in den botanieken hof

zondag 7 juli 2013 om 10 u.

We goan probeire ulder 't ien en 't ander te vertellen over de plaantsjes en de buumen. Tot tons hein.

Gids: Gilberte Neyt en Ferdinand Cobbaut

Leupegem 1 mei 2013

Goeie wijn behoeft geen krans!

Reeds vele jaren, en dit zonder onderbreking, gaan we weer richting Vlaamse Ardennen en met name naar het heuvelachtig stukje rond de Markebeek. Alle schoonheid en vergezichten, een schilderij waardig, kunnen we bewonderen.

De historiek, de fauna en vooral de specifieke flora komen zeker aan bod.

Ook de problemen van en voor de streek worden niet vergeten.

Maar kuierend wordt het een waar genieten, vooral als het zonnetje ook enigszins meewil.

Maar waarom niet het is tenslotte 1 mei. Fotografen vergeet de camera niet !

Er wordt een rustpauze voorzien in de Galerij Ladeuze (indien vrij) waar eventueel iets kan genuttigd worden.

Soms zit er wel een "kuitenbijtertje" of een wat modderig stukje in het parcours, soms is het pad wat smal, dan wat moeilijker, maar het is goed te doen (zie de leeftijd van de gids).

En een steun of wandelstok doet soms wonderen!! Maar we doen het rustig.

Laat jullie nu niet afschrikken en geniet van deze enig mooie namiddag.

Bewondering voor de natuur en vriendschap van en voor elkaar worden hierbij nog hechter.

Aanbevolen : Aangepaste kledij en stevige waterdichte wandelschoenen of laarzen (we passeren brongebied) anders komen uw mooie schoenen in het gedrang.

Afspraak: 1 mei om 14 uur

Plaats: De Sompelplein (oud stationsplein) te Leupegem

Gidsen : Cyrilla Gillis Tel: 09/ 357.44.51 en Harald Evrard

Het opmerkelijke verhaal van ***Cyclanthus***, of : Een verdubbeling van het aantal soorten ?

Sedert mensenheugenis staan in de Victoriakas drie grote klompen van wat ongewone, eerder palmachtige reuzenkruiden. Ze vallen meteen op bij het binnenkomen, u herkent ze aan uw rechterzijde.

Oppervlakkig lijken ze behoorlijk goed op palmen, maar ze blijven wel grotendeels kruidachtig. De bladeren zijn palmaat verdeeld in talrijke veertjes (*Carludovica*), of verdeeld in slechts twee grote veren (*Cyclanthus*). Bij nader toezien wordt dan echt duidelijk dat deze bladeren uit twee aparte, symmetrische delen zijn opgebouwd. Dit kenmerk maakt ze herkenbaar én verschillend van de échte palmen.

Het gaat duidelijk om oude accessies, zonder origine, en vandaar de "1900-nummers".

De aanwezige accessiegegevens (zoals bekend startend vanaf 1970, en van vroegere tijden zijn de archieven verdwenen door onzorgvuldigheid of diefstal, wie weet ?) die leveren inderdaad geen uitsluitel. Verder zijn tussen 1970 en 2000 geen zaden, geen stekken, geen levende exemplaren ontvangen van enige soort uit deze opvallende familie, de Cyclanthaceae.

Deze eerder kleine familie is nu exclusief Amerikaans ("nu", dwz fossiel zijn ook elders getuigen aangetoond), en men kent nu 12 genera met samen 225 soorten.

De best bekende en meest gecultiveerde soorten behoren tot de genera *Cyclanthus* en *Carludovica*, met resp. *Cyclanthus bipartitus* en *Carludovica palmata* als populairste items, en bijgevolg ook hier aanwezig in onze Plantentuin.

De tweede soort, *Carludovica palmata*, is bekend (en tegelijk niet gekend) door het gebruik van de bladeren voor fijn en delicaat vlechtwerk,

resultierend in de beroemde "Panama"-hoeden, die eigenlijk in Ecuador worden vervaardigd.

De eerste soort, *Cyclanthus bipartitus*, vormde de eigenlijke aanleiding tot het noteren van dit wetenschapspopulariserend (25 letters, yes !) artikel.

Want, probleem !, prijkend met de naam van deze soort staan in de Victoriakas twee planten, en zelfs dicht bij elkaar, die behoorlijk van elkaar verschillen.

De ene plant heeft bladeren die lange tijd ongedeeld lijken, maar wel twee zware nerven (costae) tonen, die doorlopen tot in de top van het blad. Na verloop van tijd beginnen deze bladeren te splitsen in twee brede delen, die geleidelijkaan tot ongeveer halfweg hun lengte uiteen wijken.

Bij de andere plant wijken de twee (veel smallere !) delen van het blad meteen uiteen, en ook hier lopen de costae tot in de top van de twee delen.

De twee planten verschillen dus zeer duidelijk morfologisch van elkaar.

En dan botsen we op een probleem, want de overgrote meerderheid van de bronnen (ook de recente, wetenschappelijke) stelt dat het genus *Cyclanthus* maar één soort telt, *Cyclanthus bipartitus* Poiteau, beschreven in 1824 uit Frans-Guyana (nog een -koloniaal- stukje Frankrijk, ergo EU !, in Zuid-Amerika).

Als voorbeeld citeer ik hier een eerste bron, Harling, Wilder & Eriksson (1998), die in het standaardwerk Families and Genera of Flowering Plants (FGVP) 3 stellen :

" Only one species ",

en verder volgt de beschrijving :

" leaf blades deeply bipartite, central costa forked above base into 2 lateral costae running to apex of leaf segments ".

Alle andere genera bezitten :

“ lateral costae ending below segment apex ”

Ik meen dat we dus veilig kunnen stellen dat beide planten behoren tot het genus *Cyclanthus*.

En des te meer doordat bij de afwijkende, brede en weinig gedeelde vorm bloei is waargenomen, onder andere in 1995 en 1998. En daarbij zijn de bijzonder kenmerkende kransen van bloemen waargenomen (cf. de genusnaam, letterlijk : krans - bloemen). Bij de andere genera staan de bloemen in spiralen langs de as.

Zou die éne soort *Cyclanthus bipartitus* dan zo buitengewoon variabel zijn ? Het lijkt me wel heel erg onwaarschijnlijk... Maar hoe komen we uit deze impasse ?

En dan komt een belangrijke on-line raadpleegbare databank ter hulp, de World Checklist, die vanuit de Royal Botanic Gardens te Kew wordt opgebouwd als een evaluatie van de taxonomische relevantie van de gepubliceerde namen voor soorten en genera. Aardig toeval, deze Checklist is opgestart vanuit enkele Monocotylenfamilies, is geleidelijk uitgebreid naar ALLE Monocotylenfamilies, en nu worden diverse andere families verder uitgewerkt. Onze Cyclanthaceae zijn duidelijk monocotyle planten, en dus beschikbaar op de Checklist.

Wat blijkt ? Reeds in 1959 is een tweede, sterk afwijkende soort beschreven met de duidelijke naam *Cyclanthus indivisus*, wijzend op het niet (of pas laat ?) gedeelde karakter van de bladeren. De oorspronkelijke beschrijving (met illustraties) is digitaal raadpleegbaar via de onvolprezen TROPICOS databank, en de bijhorende links naar publicaties. Toch wel merkwaardig dat in de generische revisie van 1998 met geen woord gerept wordt over deze tweede soort...

Komt onze plant overeen met de beschrijving van deze tweede soort ?

Zoals te verwachten valt, niet helemaal, en dan vooral in de afmetingen want onze plant is veel groter in alle opzichten. Misschien speelt hier wel het serre-effect, onder glas, waardoor vaak een lichte vorm van etiolering optreedt.

Voortgaand op andere afbeeldingen van deze tweede soort lijken de afmetingen toch wat meer variabel dan gesuggereerd in 1959. En bij nader toezien blijkt achter de drie grote *Cyclanthus*-klompen in de Victoriakas nog een kleine zode aanwezig van onze minder gedeelde *Cyclanthus*, met kleinere bladeren, die de oorspronkelijke beschrijving wat meer benaderen.

Besluit ?

Meer dan waarschijnlijk bezitten we twee soorten van het genus *Cyclanthus*. Of onze tweede soort overeenkomt met *Cyclanthus indivisus* is niet met zekerheid te stellen, daarvoor is een vergelijking met meer en betrouwbaar geïdentificeerd materiaal vereist.

Indien onze plant toch zou afwijken van de tweede soort, dan is er een nieuw probleem, want dan is dit soort nummer drie...

Tenslotte is ook de vraag naar de origine van deze plant nog niet beantwoord. Meest waarschijnlijk is onze plant een stek vanuit een andere plantentuin (zoals ook wij stekken doorgeven, op aanvraag). Dan is er sprake van een breed verspreide clone met vegetatieve vermeerdering vanuit één oorspronkelijke bron. En dan staan we weer voor een nieuwe vraag, waar is die oorspronkelijke bron ? Veel vragen, weinig antwoorden, maar zo wordt telkens toch een klein stapje gezet richting oplossing !

Paul Goetghebeur

Plant van de Maand (maart 2013) = Laurus nobilis

Dankzij enkele reeksen fenologische waarnemingen weten we dat naar het einde van de maand maart onze laurieren in bloei zullen komen. Het lijkt me een geschikte aanleiding om deze wat miskende plant in de bloemetjes te zetten.

Laurus is het type-genus van de Lauraceae, de Laurierfamilie, een familie van de Basale Bloemplanten. Het genus is als zodanig opgenomen in Linnaeus' Species Plantarum (1753), het gekozen startwerk van de botanische nomenclatuur. In de beginfase van de wereldontdekkende botanie met de bekendwording van de tropische flora werden talrijke soorten toegevoegd aan dit genus *Laurus*, waardoor uiteindelijk ongeveer 300 soorten laurieren werden erkend. Dit valt goed te begrijpen, door 1) de grote uniformiteit van de bloemen met familie-specifieke eigenschappen, en 2) door de toenmalige populariteit van Linnaeus' pragmatische en gebruikersvriendelijke classificatiesysteem, gebaseerd op de talligheid van de bloemen.

Geleidelijk werden meer tot véél meer kenmerken gebruikt bij het streven naar herkennen van de natuurlijke verwantschappen, en nu blijven in *Laurus* slechts drie soorten over, de bekende Mediterrane soort *Laurus nobilis* en twee nauwe verwanten, *Laurus azorica* (endeem van de Azoren) en *Laurus novocanariensis* (beperkt tot de westelijke Canarische eilanden en Madeira). Alle andere soorten zijn verplaatst naar een van de ongeveer 60 andere genera, met in totaal circa 2600 soorten. De overgrote meerderheid van deze soorten zijn grote bomen, die behoren tot de tropische regenwoudflora. Er wordt vaak verondersteld dat onze mediterrane laurieren achtergebleven en aangepaste relictten zijn van de tropische wouden die tijdens het Tertiair onze regio's bedekten.

De hier gekweekte planten vertonen een opvallend kenmerk dat meestal ontbreekt bij de wilde Mediterrane populaties (voor zover ik heb kunnen vaststellen), meer bepaald hun opvallend sterk golvende tot bijna gekroesde bladrand. Ik ben niet goed thuis in de wereld van de cultivars, en ik waag me dan ook niet verder in ongefundeerd gespeculeer.

Een ander interessant fenomeen dat we bij deze bladeren kunnen waarnemen is het voorkomen van acarodomatia (letterlijk : verblijfplaatsen voor mijtjes). Aan de onderzijde van goed uitgegroeide bladeren merken we kleine cryptes omzoomd door wat haartjes, en aan de bovenzijde van het blad zien we dan vanzelfsprekend kleine bultjes...

Laurieren (en veel andere soorten van de familie) zijn tweehuizig, de ene plant draagt bloemen met veel en goed ontwikkelde meeldraden (in kransen) en niet-functionele stamper, de andere plant draagt bloemen met maar enkele staminodia en een goed ontwikkelde stamper. De bloemetjes zijn eerder klein, maar van een zeer fraaie vorm. Meestal worden laurieren beschreven met tweetallige (of = viertallige) bloemen, maar hier zijn ook drietallige bloemen waargenomen, zoals bij de meeste andere soorten van de familie.

De meeldraden vertonen ongewone structuren (familiekenmerk !). Vooreerst dragen de meeldraden van de binnenste kransen op hun helmdraad twee opvallende klieren. En verder openen de helmknoppen met klepjes, een zeldzaam fenomeen, dat maar hier en daar bij de Bloemplanten optreedt, en bijgevolg behoorlijk diagnostisch werkt.

De stamper is wellicht opgebouwd uit één enkel vruchtblad met in het vruchtbeginsel slechts één enkele zaadknop. Dit vruchtbeginsel groeit uit tot een besachtige vrucht, de laurierbessen (die van het baccalauréat = een laurierkrans met bessen, als symbool van een overwinning). Een andere soort

van de Laurierfamilie met grote bessen die u goed kent is de Avocado, met haar leerachtige buitenste laag van de vruchtwand, een zeer zachte, olierijke tweede laag van de vruchtwand, en tenslotte een dunne, taaie schil als binnenste laag van de vruchtwand, die samen één groot zaad omgeven.

Tot slot, een culinaire uitsmijter. Zoals veel families van de Basale Bloemplanten bezitten ook de Lauraceae talrijke olieklertjes. Deze hebben gemaakt dat meerdere soorten gebruikt worden als medicinale kruiden of bij allerhande voedselbereidingen, en de laurier kan daarbij echt niet ontbreken in soepen, sauzen, stoofpotjes. Smakelijk !

Paul Goetghebeur

Erfgoeddag 2013

Op zondag 21 april neemt de Plantentuin opnieuw deel aan de Erfgoeddag in Vlaanderen, met dit jaar als thema "Stop de tijd".

Bezoekers van de vorige edities zullen bekende ingrediënten herkennen, maar elk jaar is deze reeks voorzien van de aangepaste, nieuwe sausjes. Hier volgt dan een korte bespreking van de diverse activiteiten, die zoals altijd op de Erfgoeddag GRATIS worden aangeboden.

Rondleiding, met als fraaie titel, "Eeuwig jong en tijdloos oud", over de minder gekende aspecten van de relatie tussen "planten" en "tijd".

Deze rondleidingen gaan door telkens om 10.30 u, 13 u, 14.30 u, 16 u.

Deelname = gratis, u aangeboden door het gidsenteam van De Vrienden van de Plantentuin Gent !

Onthaal in het herbarium, met "Schatten in de kelder", over de rol en functie van een herbarium in de actuele plantkunde.

Het herbarium is open en bemand/bevrouwde van 11 u - 12.30 u, en van 14 u tot 17 u.

Kinderworkshop "Start zelf je eigen herbarium", voor kinderen van 8 - 12 jaar, met start om 14.30 u.

Het aantal deelnemers is hier beperkt, en vooraf inschrijven is vereist !

Aanmelden bij Chantal Dugardin, tel. 09 264 5073, of email Chantal.Dugardin@UGent.be

Plantenbeurs

We brengen u opnieuw een reeks interessante planten, die we zelf opkweken met onder andere de inzet van vrijwilligers. Deze planten worden aangeboden aan Vriendelijke prijzen, ter promotie van minder bekende planten, maar met hun kwaliteiten.

En dan is er ook nog een kleine **cafeteria**, waar aan eveneens Vriendelijke prijzen drankjes worden aangeboden om te consumeren in een aangenaam, groen kader, samen met uw vrienden en familie.

Allen hartelijk welkom !

Een eredoctoraat voor Sara Oldfield !

De Universiteit Gent reikt elk jaar een aantal eredoctoraten uit aan personen met een grote wetenschappelijke en/of maatschappelijke verdienste, en die op een of andere wijze betrokken zijn bij de werking van onze universiteit.

De Plantentuin en de Onderzoeksgroep Zaadplanten van de Vakgroep Biologie hebben recent en met succes een kandidaat voorgedragen, met name Sara Oldfield. Deze persoon is reeds tientallen jaren werkzaam in de sector van het internationale natuurbehoud, meer bepaald in de strijd om het behoud van wouden en bomen, en landschappen en planten meer in het algemeen. Momenteel is ze secretaris-generaal van Botanic Gardens Conservation International (BGCI, <http://www.bgci.org/>), een overkoepelende organisatie van plantentuinen (ca 700 leden) wereldwijd (in 118 landen).

De BGCI streeft ernaar om het belang van (bedreigde) planten onder de aandacht te brengen, door de relatie te tonen met maatschappelijke thema's zoals armoede, ondervoeding, welzijn en klimaatsverandering.

In hun woorden, vertaald :

Onze visie is die van een wereld waarin plantendiversiteit naar waarde wordt geschat en wordt verzekerd als bron van alle leven op aarde.

Daarom willen wij plantentuinen mobiliseren en hun partners aanzetten tot behoud van de plantendiversiteit voor het welzijn van de mensheid en van de planeet Aarde.

Deze activiteit gaat door op vrijdag 17 mei, in de namiddag, in de campus Ledeganckstraat.

We kunnen aan onze leden de mogelijkheid bieden om deel te nemen aan deze plechtigheid, maar hiervoor moet u zich tijdig en persoonlijk aanmelden. Deze naamlijst wordt daarna doorgegeven aan de universitaire dienst, verantwoordelijk voor deze plechtigheid, die de officiële uitnodingen zal verzenden.

Daarom, als u Sara Oldfield wil zien en horen, dan moet u zich zo snel mogelijk aanmelden bij de hortulana Chantal Dugardin (Chantal.Dugardin@UGent.be), voor 31 maart ten allerlaatste.

Het aantal plaatsen voor genodigden is beperkt, dus DOE HET NU !

Fascination of Plants Day

Deze tweede editie van wat hopelijk een mooie traditie wordt, gaat opnieuw door in een groot aantal landen, wereldwijd (<http://www.plantday12.eu/home.htm>)

Ook de Plantentuin zal deelnemen aan deze dag, volgend op de uitreiking van een eredoctoraat aan Sara Oldfield ! Wanneer we stellen dat we aandacht willen vragen voor de grote waarde van planten, dan menen we dat...

Op dit ogenblik is de reeks van activiteiten nog niet helemaal uitgewerkt. De concrete organisatie zal worden voorbereid in samenwerking met een nieuwe educatieve medewerker, die op 1 april zijn werkzaamheden start in de Plantentuin.

We voorzien de volgende activiteiten, met hun werktitels :

- bezoek aan de Plantentuin achter de schermen
- kinderworkshop
- bezoek aan de postertentoonstelling Behouden, Bewaren, Bewonderen, met concrete voorbeelden in onze collecties

De uitgewerkte lijst zal in de loop van april on-line worden gezet op de website van de Plantentuin (www.plantentuin.ugent.be).

We hopen om u talrijk te mogen ontmoeten in de Plantentuin.

Men zegge het voort !

Bezoek aan het Geuzenkerkhof

Of : Over mensen en planten in de Wester- begraafplaats

Na de bijzonder gesmaakte kennismaking met de "Campo Santo" te Sint-Amandsberg (zondag 13 november 2011), onder de super-enthousiasmerende en tot-samenzang-overtuigende leiding van onze gids An Hernalsteen gaan we over tot de pièce de résistance onder Gentse begraafplaatsen, de Westerbegraafplaats. Deze site is het onderwerp (of eerder: lijdend voorwerp) geweest van een bitse ideologische strijd tussen clericalen en liberalen in de 19de eeuw.

An Hernalsteen heeft haar opleiding tot kunsthistorica bekroond met een scriptie over het beschermd gedeelte van deze begraafplaats, die in 2000 is uitgegeven door het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, in de reeks Kleine Cultuurgidsen. Om maar duidelijk te stellen, dit bezoek wordt begeleid door de gids der gidsen van deze locatie !

Deze begraafplaats is ook ingericht met veel aandacht voor de beplanting, we zullen daarom ook de nodige aandacht schenken aan de groenvoorziening, aangeplant en spontaan.

Afspraak op zondag 30 juni

Samenkomst aan Palinghuizen 143, de wandeling start om 14 u

Einde voorzien omstreeks 16 u

Inschrijving door betaling van 7,5 Euro per persoon op ons gewone rekening-nummer BE21 0011 1921 5403 van De Vrienden van de Plantentuin Gent.

Extra informatie :

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/18559>

<http://www.grafzerkje.be/nieuwsbrief/62#17>

Bezoek aan dé Bessentuin te Zomergem

In een zeer ver verleden hebben we met onze vereniging reeds een bezoek gebracht aan deze "proef"tuin. Het aanbod is sindsdien sterk uitgebreid, ons ledenbestand is sterk veranderd, de doorstroom nietwaar, en bijgevolg willen we graag opnieuw deze bijzonder interessante collectie van kleinfruit leren kennen.

Onze gids is Marc Geens, de bezieler achter deze collectie, en plantkundige opgeleid aan onze universiteit, en als ik dat zo mag stellen, grootgebracht in onze Plantentuin.

Deze proeftuin is eigenlijk gestart rond het probleem van schimmelziekten bij kruisbessen, waarvoor Marc Geens wereldwijd op zoek ging naar resistente rassen. En van de ene bes komt de andere, en het einde is echt nog niet in zicht.

Afspraak op zondag 7 juli, namiddag

Om 13.45 u komen we samen aan de Plantentuin, waar we ons verdelen over de aanwezige auto's. De chauffeurs krijgen door ons hun vergoeding uitbetaald.

Indien u in de buurt woont, dan is de afspraak om 14.30 u in Zomergem, Bauwerwaan 62

De rondleiding duurt tot ca 16.00 u, waarna verder gelegenheid is tot individueel bezoek en aankoop van kleinfruitplanten.

We zijn terug in Gent ca. 17 u.

Het aantal deelnemers is beperkt tot 25, wegens de beperkingen van de tuin.

U moet eerst telefonisch contact opnemen met de secretaris Ferdinand Cobbaut, vooraleer in te schrijven.

De inschrijving wordt dan definitief door betaling van 12.5 Euro op ons gewone rekeningnummer BE21 0011 1921 5403 van De Vrienden van de Plantentuin Gent

Extra informatie

<http://www.proeftuin.eu/>

Mais quand un homme ne viendrait au monde
que pour voir une seule fois une seule
marguerite des champs, je pense qu'il
n'aurait pas perdu son temps

Marcel Aymé, Uranus, 1948

Lidgeld 2013 (geldig voor een gezin)

Lid	11 euro
Beschermend lid	15 euro
Steunend lid	25 euro

Te betalen op rekening BE21 0011 1921 5403 van de Vrienden van de Plantentuin Gent, p/a Willy Maststraat 51 9032 Wondelgem, met als vermelding "lidgeld 2013" en "naam van het lid".

Wil a.u.b. de naam en het adres van het lid vermelden, indien deze verschillend is van de betalende persoon. Beste dank.

Meerjarig lidmaatschap

Een meerjarig lidmaatschap is mogelijk (inflatie-bestendig!) onder de voorwaarden hieronder beschreven (warm aanbevolen)

Lid, 5 jaar	50 euro
Beschermend lid, 5 jaar	75 euro
Steunend lid, 5 jaar	125 euro

Lidmaatschap voor het leven (vanaf 50 jaar)

Lid voor het leven	200 euro
Beschermend lid voor het leven	350 euro
Steunend lid voor het leven	550 euro

Men kan ook lid worden door aankoop van het boek 'Planten-Odysee', inclusief een waardebon voor lidmaatschap, aan de prijs van 15 euro (+ 4 euro verzendingskosten). Dit bedrag kan overgeschreven worden op de rekening van Vrienden Plantentuin met vermelding 'Planten-Odysee'.

Plant van de maand:

Laurus nobilis

Bron: Thomé O.W. (1885),
Flora von Deutschland, Ös-
terreich und der Schweiz

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang 32 - nr. 1 - maart 2013
ISSN - 0777 - 8821
v.u. Paul Goetghebeur
K.L. Ledeganckstraat 35, 9000 Gent

Afgiftekantoor Gent 1
Erkenningsnummer P 608175

België-Belgique	
P.B	
3/6124	9000